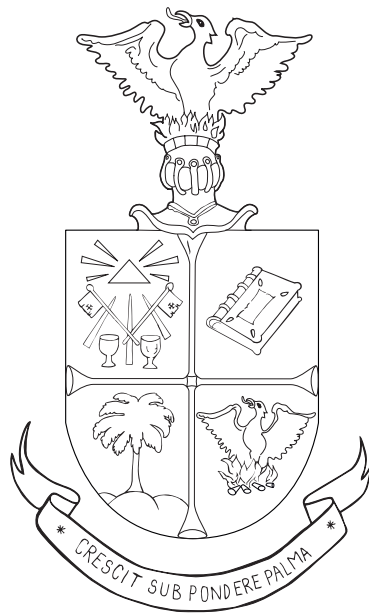

Glossa Iuridica

XII. évfolyam, 1-2. szám

Budapest, 2025

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

SZERKESZTŐBIZOTTSÁGI ELNÖK:

Miskolczi Bodnár Péter

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

Antalóczy Péter, Birher Nándor, Böcskei Elvira, Bruhács János,
Csáki-Hatalovics Gyula, Cservák Csaba, Czine Ágnes, Dobrocsi Szilvia,
Domokos Andrea, Homicskó Árpád Olivér, Jakab Éva, Köbel Szilvia,
Kukorelli István, Kun Attila, Liviu Radu, Miskolczi Bodnár Péter,
Móré Sándor, Osztovits András, Pulay Gyula, Rixer Ádám, Erik Stenpien,
Stipta István, Szabó Imre, Szalma József, Szuchy Róbert, Tamás András,
Tóth András, Tóth J. Zoltán, Törő Csaba Attila, Trócsányi László,
Udvary Sándor

FŐSZERKESZTŐ:

Rixer Ádám

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTESEK:

Köbel Szilvia, Nagy Péter, Szuchy Róbert, Udvary Sándor

SZERKESZTŐK:

Arató Balázs, Boóc Ádám, Cservák Csaba, Domokos Andrea, Stipta István

ISSN 2064-6887

Kiadja a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara

Felelős kiadó: Prof. Dr. Tóth J. Zoltán, dékán

A kiadvány nyomdai munkálatait előkészítette:

Patrocinium Kiadó

www.patrocinium.hu

GENETIKAI ERŐFORRÁSOK – SZAPORÍTÓANYAGOK – SZELLEMI TULAJDONVÉDELEM

KÓKAI-KUNNÉ SZABÓ ÁGNES
címzetes egyetemi docens (KRE ÁJK)

*„Energia és művészet lappang a magban,
melyben él a virág, a gyümölcs,
a fa koronája”
Csontváry Kosztka Tivadar, 1912*

Absztrakt

Egy üveg borral szemléltetni lehet a szőlőtermeléstől a bor forgalomba hozataláig tartó folyamat összetett jogi szabályozását, az uniós agrárpolitikát, a szőlőtermesztésre vonatkozó rendelkezéseket és a szellemi tulajdonvédelem jelentőségét. Amikor kiválasztunk egy üveg bort, nem is gondolunk a szőlőtermesztés bonyolult szabályozására, a szaporító-anyagok előállítására, a szőlőtelepítésre és a bor készítésére. A borágazat jövőbeni sikerét meghatározza a vírusmentes, minősített szőlő szaporítóanyag előállítása és felhasználása. A borászati termékek sajátossága kifejeződik abban is, hogy a bor mezőgazdasági termék, jövedéki termék, élelmiszer és gasztronómiai jelentőségénél fogva a kultúránkat megtestesítő termék.

Kulcsszavak: állami elismerés, bor, borszőlő, eredetmegjelölés, földrajzi árujelző, genetikai erőforrás, génszerkesztés, növény-nemesítés, növény-fajta-oltalom, szabadalom, szaporítóanyag,

GENETIC RESOURCES – PROPAGATING MATERIAL – INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS

Abstract

A bottle of Wine can be used to illustrate the complex legal regulations governing the process from grape vine production to the wine's issue into the market, EU agricultural policy, viticulture regulations and the importance of the intellectual property protection. When we choose a bottle of wine we don't even think about the complicated regulations

governing grape cultivation, propagating material production, viticulture and winemaking. The future success of the wine industry will be determined by the production and use of the virus-free, certified grape propagating material. The uniqueness of wine products is also reflected in the fact that the Wine is an agricultural product, a product subject to excise duty and a product that embodies our culture due to its nutritional and gastronomic significance.

Keywords: designation origin, geographical indication, genome editing, genetic resources, grapevine, official examination and acceptance of the new plant varieties for marketing, plant breeding, propagating material, protection of new plant variety, wine.

1. Genetikai erőforrások, szőlőfajták nemesítése

A biológiai sokféleség megőrzése, hasznosítása, illetve az ahhoz kapcsolódó hagyományos tudás, a fenntarthatóság követelményének érvényesítése napjaink egyik legbonyolultabb politikai, gazdasági és tudományos kérdése. Heszky László akadémikus úr álláspontja szerint „a XXI. század globális ökológiai kihívásai hatással vannak a növénytermesztésre és annak biológiai alapjaira. Ezért feladatként jelöli meg a termőképesebb, jobb tápértékű, kórokozóknak és kártevőknek ellenálló, a biotermesztés, illetve az ipari felhasználás igényeit kielégítő növényfajták nemesítését”¹.

A klímaváltozás ráirányítja a figyelmet a növénytermesztés kihívásaira: az aszály- és hőstressz, a napperzselés okozta problémákra, a téli fagykárral szemben a tavaszi fagyok miatt bekövetkező károsodás veszélyének növekedésére. Ezért a klímaváltozás a fajtahasználatban is jelentős változást eredményezhet. Az uniós szabályozás a környezetvédelmi szempontokat és követelményeket hangsúlyosan érvényesíti. A talajtani és éghajlati adottságokhoz igazodó megfelelő növényfajta kiválasztásától és a minősített, ellenőrzött szaporítóanyag használatától függ a növénytermesztés eredményessége. A növénynemesítés és a fajtafenntartás, a szaporítóanyag-előállítás nélkülözhetetlen az EU Biodiverzitási stratégiája², a

1 HESZKY László: A növénytermesztés és a növénynemesítés kihívásai a XXI. század elején. *Agrofórum*, 2009/3, 7-12.

2 A 2030-ig tartó időszakra szóló uniós biodiverzitási stratégia - *Hozzuk vissza a természetet az életünkbe!* A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, Brüsszel,

„Fenntartható fejlődési célkitűzések”, a „Green Deal” és a „Farm to Fork” stratégia megvalósításában.

A növénynemesítés kiindulópontja a genetikai anyagok használata, a növénynemesítés célja a piac igényeinek megfelelő új növényfajta előállítása.

A szőlőnemesítéssel kapcsolatban Matúz János a következő megállapítást tette: „A csaknem 130 éves Országos Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet folyamatos átszervezése, az országos intézet megszüntetése, az állomások többszöri átszervezése, különböző intézményekhez történő csatolása visszavetette a kutatómunkát. E kutatóintézeteknek jelenleg nincs, illetve nagyon korlátozott lehetőségük van nemesítésre, a nemesítést megalapozó genetikai kutatásokra. Tarcalon, Egerben, Kecskeméten már szünetel az új fajták előállítása. Nincs folytatása a fagyűrésre nemesítésnek, holott a szőlőterületek közel 50%-a fagyveszélyes helyen található. Ma sajnos csak Pécsen van működő szőlőnemesítési program. A szőlőnemesítő intézetek fajtanemesítése ennyi átszervezés ellenére is kimagasló, a jelenlegi fajtelistán levő 251 szőlő, alany és klón fajtából 207 db hazai.”³

Az egyetemek modellváltásával a növénynemesítéssel foglalkozó kutatóintézetek az egyes egyetemekhez kerültek. Pl. a Magyar Agrár és Élettudományi Egyetemhez került a Szegedi Gabonakutató Nonprofit Közhasznú Kft., a szőlőnemesítéssel foglalkozó Badacsonyi Kutató Állomás és a Kecskeméti Kutató Állomás, továbbá a Pécsi Tudományegyetemhez a Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet.

A genetikai erőforrások, a biológiai alapok védelme és a borászati ágazat igényeinek megfelelő szőlőfajták nemesítése érdekében példaértékű a Hegyközségek Nemzeti Tanácsa által a Borszőlő Szaporítóanyag Előállítását Ösztönző Fejlesztési Tervben meghatározott feladatok teljesítése érdekében létrehozott Borszőlő Szaporítóanyag-termelési Alap. Az Alap célja az éghajlatváltozásból adódó új követelményeknek megfelelő borszőlőfajták nemesítésének ösztönzése a magyar borászati termékek piaci helyzetének javítása és forgalmazásának elősegítése érdekében. A Hegyközségek Nemzeti Tanácsa a magyar borszőlő biológiai alapok fenntartható fejlesztése érdekében szakmaközi kutatásösztönzési programra vonatkozó piacszerzési intézkedést fogadott el. A kiterjesztett piacszerzési intézkedés alapján pénzügyi hozzájárulást kellett fizetni az új telepítési engedély, az

2020.5.20. COM(2020) 380 final.

3 MATÚZ János: *Előadások, írások - Magyar Növénynemesítők Egyesülete*. Növénynemesítéssel kultúrnövényeink sokféleségéért Magyar Növénynemesítők Egyesülete honlap: <http://plantbreeders.hu> (2023. 07. 10.)

újraterelítési engedély, valamint az átváltott telepítési engedély alapján telepített, a Hegyközségi Információs Rendszerben rögzített ültetvények után. A hozzájárulás mértéke 10 Ft/tó⁴.

A Borszőlő Szaporítóanyag-termelési Alapból finanszírozott kutatásnak hozzá kell járulnia az éghajlatváltozás okozta kihívások és környezetbarát termesztéstechnológiák alkalmazásához, valamint a jövedelmező szőlő-termesztéshez. A finanszírozott kutatások eredményéhez a szőlőtermelő hegyközségi tagoknak hozzáférést kell biztosítani nyílt és előre meghatározott feltételek szerint⁵. Az Alapból kizárólag a borkészítésre alkalmas szőlő, valamint szőlő alany keresztezéses nemesítésére, klónszelekcióra és ehhez kapcsolódó alkalmazott kutatások, tájkísérletek beállítása finanszírozható.

A borszőlő és csemegeszőlő szaporítóanyagok előállításával kapcsolatban lényeges változás, hogy a hegyközségekről szóló 2012. évi CCXIX. törvénynek a 2024. évi CCXIX. törvénnyel való módosítása alapján 2025. január 1. napjától szőlő-szaporítóanyagot előállító, illetve forgalmazó valamennyi szaporítóanyag előállító kötelezően hegyközségi tag.

2. Szőlőfajták állami elismerése

A mezőgazdasági termelés biztonsága érdekében szükség van a fajta-elismerési rendszerre, valamint a szaporítóanyag minősítési rendszerre. Az állami elismerési eljárás szabályait a 2003. évi LII. törvény⁶ határozza meg. A törvény szabályozza a Nemzeti Fajtajegyzékben lévő fajták szaporítóanyaga forgalmazásának a feltételeit is. A fajta-elismerési rendszer alapja az új fajták biológiai tulajdonságainak (megkülönböztethetőség, egyöntetűség, állandóság) vizsgálata, az ún. DUS vizsgálat, valamint meghatározott növényfajok esetében a gazdasági érték vizsgálata. A növényfajtákat csak állami elismerés után lehet termesztésbe vonni⁷.

A növényfajták állami elismerése iránti kérelmet a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatalhoz (a továbbiakban: NÉBIH) kell benyújtani⁸.

4 A piacszerkezési intézkedés kiterjesztését a 2024. január 1. napjáig hatályban lévő 71/2020. (XII. 29.) AM rendelet szabályozta. Folyamatban van a piacszerkezési intézkedést kiterjesztő új agrárminiszteri rendelet előkészítése.

5 71/2020. (XII. 29.) AM rendelet 1. §.

6 2003. évi LII. törvény a növényfajták állami elismeréséről, valamint a szaporítóanyagok előállításáról és forgalomba hozataláról.

7 40/2004. (IV. 7.) FVM rendelet a növényfajták állami elismeréséről.

8 Az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény hatályba lépése lényeges változást hozott az új növényfajták állam elismerése iránti eljárásban. 2017.

Az állami elismerés időtartama szőlő-, gyümölcs-, erdészeti fajták és fás szárú dísznövények esetében a megadástól számított 30. év végéig, egyéb növények esetében a megadástól számított 10. év végéig tart. Az állami elismerés időtartama – a kérelmező legalább a lejárati időpontja előtt két évvel előterjesztett kérelmére – további 30, illetve 10 éves időtartamra többször is meghosszabbítható, ha a fajta eredeti fajtaleírásban rögzített tulajdonságai nem változtak meg⁹.

A NÉBIH által évente közzétett *Nemzeti Fajtajegyzék* tartalmazza az állami elismerésben részesített növényfajták, szőlő klónok, szaporításra ideiglenesen engedélyezett zöldség-, gyümölcs-, szőlő- és erdészeti fajták, tájfajták, valamint a hivatalos leírással rendelkező gyümölcs fajták lényeges adatait¹⁰.

december 30-ei hatállyal módosultak a 2003. évi LII. törvényben a fajtavizsgálatra vonatkozó eljárási szabályok. A 2017. évi CCV. törvénnyel módosított rendelkezések a korábban egységes állami elismerés iránti eljárást két külön részre választották. A növényfajták állami elismeréséről szóló 40/2004. (IV. 7.) FVM rendelet 4. § (1) bekezdése szerint az állami elismeréshez szükséges fajtavizsgálatra történő bejelentést a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatalhoz (NÉBIH) kellett benyújtani. A NÉBIH fajtavizsgálatot végző szervként csak a fajtavizsgálatot végezte. Az FVM rendelet 19. § (1) bekezdése alapján a fajta állami elismerése iránti kérelmet a fajta állami elismerése iránti vizsgálati jelentésnek a kézhezvételét követő 60 napos jogvesztő határidőn belül kellett előterjeszteni az agrárminiszternek.

A fajtavizsgálat és az állami elismerési eljárás külön választásával összefüggésben a 2003. évi LII. törvényben módosult a *megkülönböztethetőség fogalmában* a közismertség kezdő időpontjának meghatározása. A 2003. évi LII. törvény módosított rendelkezése értelmében az a fajta minősült közismertnek, amelynek létezése közismert a fajtavizsgálatra történő bejelentés benyújtásának időpontjában, illetve a növényfajta-oltalom iránti bejelentés időpontjában. A közismertség időpontja meghatározó a növényfajta-oltalom feltételeként vizsgálandó újdonság megállapításánál is.

Időközben a 2023. évi XCIII. törvény módosította a 2003. évi LII. törvényt és az állami elismerési eljárás újra egységes eljárás, nem külön történik az állami elismerés biológiai feltételeinek vizsgálata. A 2023. évi módosítás a megkülönböztethetőség esetében is visszaállította az eredeti szabályozást a következők szerint: „A növényfajta megkülönböztethető, ha adott genotípusból vagy genotípusok kombinációjából kifejeződött jellemzőiben határozottan eltér minden más növényfajtától, *amelynek létezése közismert az állami elismerés iránti kérelem benyújtásának időpontjában*; a növényfajta közismert, ha azt Magyarországon vagy valamely tagállamban nemzeti fajtajegyzékre vétel céljából bejelentették, az állami elismerés iránti kérelem eredményeként nemzeti fajtajegyzékre vették, a Közöségi Fajtajegyzékben szerepel, valamint növényfajta-oltalom tárgya volt, növényfajta-oltalom alatt áll vagy növényfajta-oltalom iránt bejelentették” [2003. évi LII. törvény 6. § (2) bekezdés a) pont].

9 2003. évi LII. törvény 10. §.

10 2003. évi LII. törvény 2. § 6. pont.

Az állami elismerés időtartama alatt a növényfajta fajtaleírásban meghatározott tulajdonságainak és gazdasági értékének megőrzéséről *fajtafenntartással* kell gondoskodni. A fajtafenntartás feladata a fajta szaporításához, termesztéséhez szükséges elit szaporítóanyag folyamatos előállítása oly módon, hogy a fajta tulajdonságai az utód nemzedékben is megmaradjanak és a növény-egészségügyi előírásoknak is megfeleljenek. A fajtafenntartás eredményességét a NÉBIH ellenőrzi és a fajtafenntartót bejegyzí a Nemzeti Fajtajegyzékbe. A NÉBIH a növényfajta állami elismerését hivatalból visszavonja, ha a fajtafenntartó nem teljesíti a fajtafenntartási kötelezettségét.

Szőlő- és gyümölcsfajták esetében előfordult, hogy nem teljesültek a fajtafenntartási kötelezettségek, illetve az átszervezések következtében az új jogosult nem kívánta meghosszabbítani az állami elismerés időtartamát. Ezért megszűnt az adott fajta állami elismerése és ennek következtében a termesztetősége, mivel a fajtát törölték a Nemzeti Fajtajegyzékből. Az értékes hazai szőlő és gyümölcs fajták termesztetőségének megőrzése érdekében figyelemmel kell kísérni a fajtafenntartást érintő változásokat és indokolt esetben gondoskodni kell megfelelő fajtafenntartó kijelöléséről.

A szőlőfajtákkal való rendelkezési jognak a kutatóintézetek átszervezéseiből adódó változásai indokoltta teszik a Nemzeti Fajtajegyzékben lévő szőlőfajták/klónok számbavételét és stratégiai szempontú kezelését, és a fajtafenntartás kérdésének rendezését.

A 2003. évi LII. törvény alapján a növényfajta minősített szaporítóanyaga után a fajtafenntartással kapcsolatos tevékenységéért a fajtafenntartót szerződés alapján illeti meg a díjazás¹¹. A szerződésnek tartalmaznia kell a fajtafenntartási tevékenységre kötelezettséget és a fajtafenntartásban részesített szőlőfajták tételes felsorolását. A szerződésben különbséget kell tenni a növényfajta-oltalomban részesített szőlőfajták és a „csak” állami elismerésben részesített szőlőfajták között.

3. Szőlő szaporítóanyagok előállítása, forgalmazása

Amikor kiválasztunk egy üveg bort, nem is gondolunk a szőlőtermesztés kérdéseinek összetettségére a szaporítóanyagok előállításától a szőlő telepítéséig és termőre fordulásáig. Napjainkban a borkészítést alapvetően meghatározza a fogyasztói igények változása. Az utóbbi években a

11 2003. évi LII. törvény 13. § (1) bekezdés.

fogyasztói trend megváltozott és a vörös borok helyett a fehér borok iránti kereslet jelentős mértékben megnőtt. A szántóföldi növényfajtáktól eltérően, a szőlőfajták esetében a fajtaváltás, az eltelepített növényállomány struktúrájának megváltoztatása a biológiai sajátosságok miatt több éves folyamat, amely a megfelelő szaporítóanyagok előállításával kezdődik. A szőlőültetvényeket 25-30 évre telepítik. A szőlő szaporítóanyagok előállítása a nemes törzsültetvények és az alany törzsültetvények létesítésétől az árutermő szőlőültetvények termőre fordulásáig 6-10 évig tart. A hazai szőlőtermesztés és bortermelés versenyképességének alapja a telepítéshez felhasznált megfelelő minőségű szaporítóanyag. A szőlő szaporítóanyagok előállításának forgalomba hozatalának feltételeit a 2003. évi LII. törvény és a 87/2006. (XII. 28.) FVM rendelet szabályozza. Jelenleg folyamatban van az új szabályozás előkészítése.

A szaporítóanyag minősítés egyes részterületeit érintő hatáskörök – növényfajonként eltérően – az egyes továbbszaporítási ciklusokból származó szaporítóanyag kategóriák szerint eltérően oszlanak meg a NÉBIH és a vármegyei kormányhivatalok között¹². A szaporítóanyag minősítés folyamatának egyes részterületei különböző közigazgatási szervekhez tartoznak. A szőlő szaporítóanyagok előállításának, forgalmazásának engedélyezése és ellenőrzése a NÉBIH és a növénytermesztési hatóságként több vármegyére kiterjedő illetékességgel eljáró, kijelölt vármegyei kormányhivatalok¹³ hatáskörébe tartozik, míg a növény-egészségügyi szabályok ellenőrzése esetében a kormányhivatalok a vármegye területére kiterjedő illetékességgel járnak el. Célszerű lenne, hogy a kijelölt növénytermesztési hatóságok egységes jogalkalmazási gyakorlatot folytassanak, mivel előfordul a vármegyénként eltérő elbírálási gyakorlat.

Az Európai Bizottság 2023. július 6-án tette közzé a szaporítóanyagok előállításáról és forgalomba hozataláról szóló európai parlamenti és tanácsi rendelet tervezetét. A tervezet a korábban növényfajonként külön-külön, összesen 10 irányelvben szabályozott rendelkezések helyébe lép majd.

12 A hatáskörök és az illetékességi terület felosztása a NÉBIH és területi szervei közötti korábbi hatáskörmegosztást követi a szaporítóanyag minősítés esetében. A korábbi modell egy egységes, az agrárminiszter irányítása alá tartozó központi államigazgatási szerv volt.

13 A földművelésügyi hatósági és igazgatási feladatokat ellátó szervek kijelöléséről szóló 383/2016. (XII. 2.) Korm. rendelet 45. § és a 4. melléklet II. részében foglaltak szerint a Békés vármegyei Kormányhivatal, a Hajdu-Bihar vármegyei Kormányhivatal, a Baranya vármegyei Kormányhivatal, a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Kormányhivatal, a Vas vármegyei Kormányhivatal a kijelölt növénytermesztési hatóság.

Csak az erdészeti és a dísznövény szaporítóanyagok nem tartoznak az új tervezet hatálya alá. Az Európai Unióban már több, mint 10 évvel ezelőtt megkezdődött a szaporítóanyagok előállításra vonatkozó szabályozás felülvizsgálata, majd az új szabályozás előkészítése. A tervezet egyik lényeges új szabálya, hogy a hivatalos fajta elismerési eljárás feltételei – a megkülönböztethetőség, egyneműség, állandóság és a gazdasági értékvizsgálat – kiegészülnek a *fenntarthatósági követelmények* vizsgálatával.

4. A növényfajta-oltalom

A magas biológiai értékű növényfajták iránti igény feltételezi az innovációt és ehhez kapcsolódóan a szellemi tulajdon védelmét. Ezért foglalkozni kell a létrehozott tudományos eredmények oltalomképességével, a megfelelő oltalmi forma kiválasztásával, indokolt esetben az oltalom iránti bejelentésekkel és a megszerzett oltalmak menedzselésével.

A növényfajta-oltalom és a növényi szabadalmak kérdésköre elválaszthatatlan a biológia, a biotechnológia és az új növényfajták nemesítési módszereinek területén végbement fejlődéstől. A növény-nemesítőknek megfelelő új fajták létrehozásával kell reagálniuk az új növényi károsítók, a klímaváltozás, a termőföld és a vízkészletek csökkenése és a népességnövekedés jelentette globális kihívásokra. Napjainkban élénk szakmai és társadalmi vita kíséri az új nemesítési technikák, a génszerkesztés megítélését. Alapvető eltérés van a szántóföldi növények és szőlő-, gyümölcs nemesítése, különösen a vetőmagok és a szaporítóanyagok előállítása és forgalmazása között.

Az Európai Unió Bíróságának a C-528/16. számú előzetes döntéshozatali ügyben hozott ítéletében a Bíróság – a növény-nemesítők nagy várakozásától eltérően – géntechnológiával módosított szervezetnek minősítette a mutagenézis technikával létrehozott növényfajtát. A C-528/16. számú előzetes döntéshozatali ügy mutagenézis útján előállított gyomirtószerrel szemben ellenálló repcefajták termesztésének és forgalmazásának betiltására vonatkozott.

Az ítélet kapcsán kibontakozó széleskörű szakmai vita rámutat arra, hogy az informatika, a biotechnológia, a géntechnológia, a szintetikus biológia, az élettudományok területén megvalósuló folyamatos és gyors technikai fejlődés újabb és újabb jogalkalmazási, jogalkotási kérdéseket vet fel.

Az Európai Unió Tanácsa az (EU) 2019/1904 tanácsi határozatával¹⁴ felkérte a Bizottságot, hogy

- 2021. április 30-ig készítsen egy tanulmányt az új génkezelési technikák uniós jog szerinti jogállásáról a C-526/16. számú ügyben hozott ítéletre tekintettel, valamint
- tegyen javaslatot vagy tájékoztassa a Tanácsot a szükséges intézkedésekről.

A tanulmány elkészítésére vonatkozó felkérést az indokolta, hogy a géntechnológiával módosított szervezetek környezetbe történő szándékos kibocsátásáról szóló 2001. március 12-i 2001/18/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv (a továbbiakban: 2001/18/EK irányelv) szerinti szabályozást (fogalmak, technológiák jegyzéke) az irányelv elfogadásakor rendelkezésre álló nemesítési technikák alapján dolgozták ki. A tanulmány megállapította, hogy a 2001/18/EK irányelv nem alkalmas az egyes új génkezelési technikák alkalmazásával előállított növényfajták termesztésének szabályozására.

A tanulmány szerint a hatályos uniós jogi normákat a tudományos technikai fejlődéshez kell igazítani. 2023. júliusában készült el az egyes új génkezelési technikák útján nyert növényekről (NGT¹⁵) és a belőlük származó élelmiszerekről és takarmányokról szóló európai parlamenti és tanácsi rendelet tervezete. A tervezet alapján minden egyes NGT növényt külön kell vizsgálni. A tervezet az NGT növényeket két csoportba osztja. Az NGT 1 csoportba¹⁶ tartozó növényeket a „hagyományos módszerekkel” nemesített növényekhez hasonlónak kell tekinteni, míg az NGT 2 csoportba tartozó növényeket GMO növényeknek kell tekinteni és esetükben le kell folytatni a géntechnológiai szervezetek kibocsátására vonatkozó engedélyezési eljárást. A tervezetet az Európai Parlament rövidesen elfogadja.

A növénynemesítéshez kapcsolódóan mind szabályozási, mind jogalkalmazási szempontból nagyon lényeges kérdés a szabadalom és a növényfajta-oltalom elhatárolása. A biotechnológiai találmányok esetében a bejelentett „növénycsoport” gyakran az azonos növényfajhoz tartozó

14 A Tanács (EU) 2019/1904 határozata (2019. november 8.) a Bizottságnak a Bíróság a C-526/16. számú ügyben hozott ítéletére tekintettel az új génkezelési technikák uniós jog szerinti jogállásáról szóló tanulmány és – amennyiben a tanulmány eredményeire tekintettel annak helye van – javaslat benyújtására való felkérésről.

15 NGT – new genomic techniques, új nemesítési technikák: célzott mutagenézis, ciszgenézis.

16 Az NGT 1 csoportba azok a növények tartoznak, amelyek a szülői növényektől kevesebb, mint 20 genetikai módosításban különböznek.

többféle „növényt” tartalmaz, amelyek szaporítóanyaga „növényfajtánként” kerül forgalomba. A biotechnológiai találmányok tágan megfogalmazott igénypontjai kiterjedhetnek a nemesítési eljárásra, a szaporítóanyagra a vetőmagtól egészen a növényi részekig, a növény termésére és az abból előállított termékekre is. Így a szabadalmasnak felmérhetetlen előnye van a növényfajta-oltalom jogosultjával szemben. A növényekre (növény-csoportra) kiterjedő szabadalmi oltalom nem korlátozhatja a genetikai anyagokhoz való szabad hozzáférést.

A szabadalmi oltalmakkal kapcsolatban említést kell tenni arról is, hogy 2023. június 1-jén lépett hatályba az *egységes hatályú európai szabadalmi rendszer*¹⁷, az egységes szabadalmi bíróságról szóló megállapodás hatályba lépésével. 17 EU tagállam a részese az egységes hatályú európai szabadalmi rendszernek. Magyarország¹⁸ nem részese az egységes európai szabadalmi rendszernek, de részt vesz a megerősített együttműködésben.

A növények szabadalmi oltalma szempontjából az oltalom tartalmára vonatkozó szabályokat, ideértve a nemesítői kedvezményt is, nem szabályozta az 1257/2012/EU rendelet. Az egységes hatályú szabadalmi oltalom tartalmára vonatkozó rendelkezéseket az egységes szabadalmi bíróságról szóló megállapodás XXVII. cikke tartalmazza. E cikk szabályozza a biológiai anyagok használatát más növényfajták nemesítésére, felfedezésére és kifejlesztésére vonatkozó korlátozást is. A XXVII. cikk értelmében a

17 Az Európai Parlament 2012. december 17-én fogadta el az egységes szabadalmi oltalom létrehozásának területén megvalósítandó megerősített együttműködés végrehajtásáról szóló 1257/2012/EU európai parlamenti és tanácsi rendeletet, valamint az egységes szabadalmi oltalom létrehozásának területén megvalósítandó megerősített együttműködésnek az alkalmazandó fordítási szabályok tekintetében történő végrehajtásáról szóló 1260/2012/EU európai parlamenti és tanácsi rendeletet. Mindkét rendeletet 2014. január 1-től vagy ha az egységes szabadalmi bíróságról szóló megállapodás egy későbbi időpontban lép hatályba, akkor a megállapodás hatálybalépésének a napjától kell alkalmazni.

18 Az Alkotmánybíróság az Alaptörvény 25. cikk (2) bekezdés a) pontjába ütközőnek találta az Európai Szabadalmi Bíróságról szóló megállapodás ratifikálását. Az Alkotmánybíróság X/1514/2017. határozatában megállapította, hogy a megállapodás egy nemzetközi szerződés, amely az Alaptörvény 25. cikk (2) bekezdés a) pontja szerinti magánjogi jogviták egy csoportjának elbírálására vonatkozó joghatóságot az Európai Unió alapító szerződéseiben nem szereplő nemzetközi intézményre ruházta át és ezáltal ezen jogviták elbírálását, illetve az azokban született bírói döntéseknek az Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés c) és d) pontjai szerinti alkotmányos felülvizsgálatát a magyar állami joghatóság alól teljes mértékben kivonja, ezért az nem hirdethető ki.

növényfajta vonatkozásában a szabadalom által biztosított jogok nem terjednek ki

- a) a magánjellegű, nem kereskedelmi céllal folytatott tevékenységekre,
- b) a szabadalmazott találmány tárgyával kapcsolatos kísérleti céllal folytatott tevékenységekre,
- c) más növényfajta nemesítésére, felfedezésére és kifejlesztésére használt biológiai anyagokra,
- d) a saját célú vetőmag, illetve szaporítóanyag felhasználásra, amelynek mértékét és feltételeit a 2100/94/EK rendelet¹⁹ XIV. cikke határozza meg (mezőgazdasági mentesség).

5. A borászati termékek eredetmegjelöléseinek, földrajzi jelzéseinek uniós oltalma

Hamvas Béla szerint „A szőlők és a borok olyanok, mint a drágakövek. Az egyetlen Egy jelentései. De mindegyik az Egynek más és más spirituális esszenciája. Minden borban (fajta, évjárat, táj, föld, kor) megismételhetetlen és utánozhatatlan sajátos génusz él.”²⁰

Az agrártermékek földrajzi árujelzőinek uniós oltalma²¹ esetében nem lehet figyelmen kívül hagyni az uniós szabályozás agrárpolitikai célkitűzéseit, összefüggéseit, a termelői közösségek versenyképességét elősegítő agrárpolitikai lehetőségeket és a vidékfejlesztés szempontjait. Az eredetmegjelölések és földrajzi jelzések uniós oltalma szabályozásnak az volt a célja, hogy az egyes termékleírásokban meghatározott földrajzi területen a mezőgazdasági termelők különleges minőségű, feldolgozott terméket állítsanak elő és a termelői csoportok alulról kezdeményezve alakítsák ki egyes feldolgozott termékek előállításának szabályait a „termőföldtől az asztalig”.

Az Európai Unió 2008-ban fogadta el a borászati termékek és a szeszes italok eredetmegjelöléseinek és földrajzi jelzéseinek egységes uniós oltalmára vonatkozó szabályokat, amelyek szerint a borászati termékek

19 A közösségi növényfajta-oltalmi jogokról szóló 2100/94/EK tanácsi rendelet.

20 HAMVAS Béla: *A bor génusza*. Budapest, Medicina Könyvkiadó Rt, 2002, 5. és 15. kép.

21 Az agrártermékek eredetvédelméről szóló 2022. évi LXVI. törvény (Korábban a védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény uniós oltalom: 116/A. – 116/C. §). A nemzetközi oltalom: 1997. évi XI. törvény 116/D. §- 116/L. §.

és a szeszes italok földrajzi árujelzői – a mezőgazdasági termékek és élelmiszerek oltalmi feltételeihez hasonlóan – szintén egy termékleírást tartalmazó oltalom iránti kérelem alapján és szabályozott elbírálási rend szerint részesülhetnek uniós oltalomban.

Jelenleg uniós eredetvédelmi oltalom (OEM) alatt áll 38 borászati termék, és uniós földrajzi jelzés oltalom (OFJ) alatt áll 5 borászati termék. Uniós elbírálási szakaszban van 8 uniós eredetvédelmi oltalom iránti kérelem (Egri Bikavér, Egri Csillag, Etyeki Pezsgő, Füred, Kőszeg/Kőszegi, Mura/Murai, Nivegy-völgy/Nivegy-völgyi és Sümeg/Sümegi)²².

2024. április 23-án hirdették ki a borokra, a szeszes italokra és a mezőgazdasági termékekre vonatkozó földrajzi árujelzőkről, valamint a hagyományos különleges termékekről és a mezőgazdasági termékek minőségére utaló választható kifejezésekről szóló (EU) 2024/1143 (2024. április 11.) európai parlamenti és tanácsi rendeletet (a továbbiakban: (EU) 2024/1143 rendelet)²³.

A földrajzi árujelzők új uniós szabályozásának célja:

- a földrajzi árujelzőkkel kapcsolatos igazgatási eljárások egyszerűsítése,
- az összes ágazatra vonatkozóan az oltalomra vonatkozó rendelkezések összehangolása,
- a földrajzi árujelzők rendszerének érthetőbbé tétele, továbbá
- a szellemi tulajdonjogokkal kapcsolatos szabályok pontosítása, és
- az uniós oltalom iránti kérelem elbírálásának nemzeti és uniós szakaszára vonatkozó szabályok egységesítése az eltérések megszüntetése érdekében.

Az (EU) 2024/1143 rendelet az új szabályozással összhangban módosította a borászati termékek esetében az 1308/2013/EU rendeletben a földrajzi jelzés fogalmának meghatározását, a termékleírásra, a termékleírást összefoglaló egységes dokumentumra vonatkozó szabályokat.

Az (EU) 2024/1143 rendelet hatályon kívül helyezte az 1308/2013/EU rendeletben a kifogásra, az oltalomról szóló határozatra, az azonos alakú

22 Lásd: Glview adatbázis (tmdn.org), és gi.kormany.hu.

23 A földrajzi árujelzők uniós oltalmának szabályozása terén jelentős mérföldkő a 2023. október 27-én kihirdetett, a kézműves és ipari termékek földrajzi jelzéseinek oltalmáról szóló (EU)2023/2411 (október 18.) európai parlamenti és tanácsi rendelet. A kézműves és ipari termékek földrajzi jelzéseinek nemzeti oltalma 2026. december 2. napján megszűnik – ettől az időponttól kezdődően csak uniós oltalmat lehet kérelmezni.

földrajzi árujelzők (homonímák) fogalmára, a földrajzi árujelzők nyilván-tartására, törlésére és a termékleírás módosítására vonatkozó rendelkezéseket. A hatályon kívül helyezett szabályok helyett az (EU) 2024/1143 rendelet vonatkozó szabályait kell alkalmazni.

Az (EU) 2024/1143 rendelet rendelkezik a földrajzi árujelzőkhöz fűződő jogoknak a doménnevek rosszhiszemű bejegyzésével vagy rosszhiszemű használatával szembeni védelméről is. Az (EU) 2024/1143 rendelet szerint a Bizottság felhatalmazáson alapuló jogi aktusban ad felhatalmazást az EU Szellemi Tulajdoni Hivatalának, az EUIPO-nak egy „doménnev-információs és riasztási rendszer” létrehozására és kezelésére, amely a kérelmező számára a földrajzi árujelző iránti kérelem benyújtását követően tájékoztatást nyújt a földrajzi árujelző doménnevként való elérhetőségéről és – opcionálisan – a földrajzi árujelzőével azonos doménnev bejegyzéséről.

A védjegyek és földrajzi árujelzők vonatkozásában az (EU) 2024/1143 rendelet előírja, hogy nem jegyezhető be földrajzi árujelzőként olyan el-nevezés, amely figyelembe véve egy védjegy hírnevét és elismertségét, a termék tényleges mibenlétét illetően alkalmas lehet a fogyasztók megté-vestésére. Az (EU) 2024/1143 rendelet szerint el kell utasítani az olyan védjegy lajstromozását, amelynek használata sértené a földrajzi árujelző oltalmát, ha a védjegybejelentést a földrajzi árujelző bejegyzése iránti kérelem Bizottsághoz történő benyújtásának időpontját követően nyújtják be. Ennek a rendelkezésnek a megsértésével lajstromozott védjegyeket az EUIPO, illetve az illetékes nemzeti hatóságok törlik.

Említést kell tenni az új hazai szabályozásról is. 2023. május 1-jén lépett hatályba az agrártermékek *eredetvédelméről szóló 2022. évi LXVI. törvény* (a továbbiakban: eredetvédelmi törvény), ezzel egyidejűleg hatályát veszttette a védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény XVII/A. fejezete²⁴. Az eredetvédelmi törvény hatályba lépése egy jelentős mérföldkő az agrártermékek földrajzi árujelzői nemzeti oltalmára, illetve uniós oltalmára vonatkozó hazai szabályozásban.

Az eredetvédelmi törvény alkalmazásában agrártermék: a vonatkozó uniós jogszabályok szerinti mezőgazdasági termékek és élelmiszerek, továbbá a borászati termékek és a szeszes italok. Az eredetvédelmi törvény²⁵

24 A XVII/A. fejezet a mezőgazdasági termékek és az élelmiszerek, a borászati termékek, az ízesített borászati termékek, valamint a szeszes italok földrajzi árujelzőinek uniós oltalmára vonatkozó rendelkezéseket tartalmazta.

25 Az eredetvédelmi törvény rendelkezik a hagyományos különleges termékek uniós bejegyzése iránti kérelem elbírálásának tagállami szabályairól is. Az uniós eredetvé-

egyes fejezetei meghatározzák az agrártermékek eredetmegjelölése/földrajzi jelzése, valamint a borászati termékek esetében a hagyományos kifejezések²⁶ uniós oltalma iránti kérelem elbírálásának tagállami eljárására vonatkozó szabályokat, az oltalom alatt álló eredetmegjelölésekkel és földrajzi rendelkezésekkel kapcsolatos rendelkezéseket, a nyilvántartásba vétel és az ellenőrzés szabályait. Az eredetvédelmi törvény áttekinthetőbbé teszi a tagállami eljárás szabályait, a kérelem benyújtására, elbírálására vonatkozó rendelkezéseket.

Az eredetvédelmi törvény alapján az agrárminiszter földrajzi árujelzőt, illetve a hagyományos különleges terméket kezelő szervezetet (a továbbiakban együtt: kezelő szervezet) ismerhet el. Ennek hiányában borászati termékek esetében a földrajzi árujelzőt kezelő hegyközségi szervezet²⁷ a kezelő szervezet. A kezelő szervezet a törvényben és a végrehajtására készülő kormányrendeletben meghatározott feladatokat látja el a kérelem elbírálásnak tagállami szakaszában és az oltalom alatt álló eredetmegjelölés/földrajzi jelzés védelmével kapcsolatban.

A kezelő szervezet földrajzi árujelző vagy hagyományos különleges termék védelmi alapot hozhat létre az adott terméket előállítók hozzájárulásából. A védelmi alap az OEM/OFJ²⁸ termékekhez kapcsolódó marketingtevékenység megvalósítása során felmerülő költségek, az OEM/OFJ termékek Genfi Szöveg szerinti nemzetközi oltalma vagy harmadik országokban való oltalom iránti bejelentés díjának, valamint a bitorlás esetén indított eljárások költségeinek fedezését szolgálja

Az eredetvédelmi törvény előírja, hogy az oltalom alatt álló földrajzi árujelző, hagyományos kifejezés, valamint bejegyzett hagyományos különleges agrártermék *nemzeti értéként vagy hungarikumként*²⁹ való el-

delmi rendszerektől különbözik a hagyományos különleges tulajdonsággal rendelkező mezőgazdasági termékek és élelmiszerek uniós bejegyzésének rendszere, amelynek „kifejezett célja, hogy a hagyományos termékek előállítói számára segítséget nyújtson a hagyományos termékek értéknövelő tulajdonságainak a fogyasztókkal való megismertetésében.” Ez az uniós elismerés nem iparjogvédelmi jog, nem jelent kizárólagos rendelkezési jogot.

26 Borászati termékek esetében a hagyományos kifejezés jelzi, hogy az adott termék földrajzi árujelzője uniós oltalom alatt áll, továbbá az OEM/OFJ borászati termék előállítási, érlelési eljárását, minőségét, színét, származási helyének jellegét, valamely a termék történetéhez kapcsolódó eseményt. (1308/2013/EK rendelet 112-113. cikk).

27 A szőlészetről és borászatról szóló 2020. évi CLXIII. törvény 1. § 12. pont, 13. § - 16. §.

28 OEM – oltalom alatt álló eredetmegjelölés, OFJ – oltalom alatt álló földrajzi jelzés.

29 A magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvény.

ismerése esetében nem lehet eltérni az Európai Bizottság által elfogadott termékleírásban foglaltaktól.

6. Összegzés

A szőlőfajták szaporítóanyagával kapcsolatos szabályozás összefüggései és a vonatkozó előírások módosításai szemléltetik, hogy a szőlő és borágazat jövőbeni sikerét meghatározza a jó genetikai potenciállal rendelkező, vírusmentes, nyomon követhető, kiemelkedő minőségű szőlő szaporítóanyag előállítása és felhasználása. Mindez feltételezi az áttekinthető jogi szabályozást és a következetes jogalkalmazási gyakorlatot. Fontosnak tartom a hazai növénynevelést, a genetikai erőforrások, a hagyományos tudás és a hazai termékek védelmét, az agrártermelést érintő szabályozás komplexitásának és összefüggéseinek megismerését. Mindezt elősegítheti az agráregyetemek agrárjogi oktatói és az egyes jogi karok agrárjogi, környezetvédelmi jogi oktatói, valamint az agrár- és élelmiszerágazat szakmai, szakmaközi szervezetei és az Agrárminisztérium közötti együttműködés, párbeszéd.